

Скрипник М.І. Розробляємо програму дослідно-експериментальної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі: крок за кроком / М.І.Скрипник // Заступник директора школи. – 2013. - № 1. – С. 9 - 20.

Марина Скрипник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Університету менеджменту освіти НАПН України

РОЗРОБЛЯЄМО ПРОГРАМУ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: КРОК ЗА КРОКОМ

У статті розкрито технологічні аспекти організації дослідно-експериментальної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах, показано різницю між перспективним педагогічним досвідом, дослідно-експериментальною та дослідно-пошуковою роботою. Наведено приклад оформлення програми дослідно-експериментальної роботи. Дослідникам також пропонується покроковий алгоритм організації і проведення дослідно-експериментальної роботи у ЗНЗ.

Ключові слова: *педагогічний досвід; педагогічний пошук; дослідно-експериментальна робота; нормативно-правова база управління дослідно-експериментальною роботою; орієнтовний алгоритм процесу дослідно-експериментальної роботи в ЗНЗ; педагогічна проблема; класифікація педагогічних проблем; тема педагогічного експерименту; задум й гіпотеза в педагогічному дослідженні; програма педагогічного дослідження.*

Прикметною ознакою розвитку ЗНЗ сьогодні є звернення до інновацій. Традиційне та інноваційне – це два полюси освіти. Методологічно ця дихотомія пов'язана з функціями цього інституту в суспільстві: з одного боку, забезпечення гомеостазу, стабільності, рівноваги в соціумі; з іншого, –

поступальності, еволюційності шляхом народження нових педагогічних ідей. Однак, із позиції системного аналізу протидія «традиційне – інноваційне» в освіті знімається, бо вихідним принципом функціонування й розвитку цієї системи є положення про наявність протиріччя (конфлікту або гармонійної взаємодії) між адаптивними формами й новаційними, динамічними елементами. Протиріччя може розв'язуватися на практиці як шляхом побудови нової освітньої парадигми (особистісно орієнтованої, розвивальної тощо), так і появою нових експериментальних моделей змісту або процесу навчання у ЗНЗ. Із часом інноваційні освітні елементи перероджуються в адаптивну активність. Це стає можливим, коли створені цією активністю освітні норми й цінності стають нормами й цінностями даної культури. Тобто принципово нове поступово переходить у ранг еталону, стає стереотипом. Для збереження освітньої системи необхідним стає постійний вияв активності, інноваційності в окремих її елементах. Елімінувати, тобто усунути, або виключити гальмівні механізми в розвитку елементів освіти можливо шляхом створення креативного середовища, ядром якого є дослідно-експериментальна діяльність учасників навчального процесу.

Учитель у своїй дослідницькій роботі зтикається з труднощами, викликаними особливою складністю педагогічних явищ та їх ситуативною зумовленістю, слабкою прогнозованістю та віддаленістю у часі результатів, відсутністю точних критеріїв успішності. Проведене опитування педагогічних працівників виявило професійні труднощі заступників директорів, методистів і педагогів у проектуванні та проведенні дослідно-експериментальної роботи – 74 % із 450 опитаних. Зокрема, труднощі пов'язані з практичними вміннями розроблення проекту – 60 % респондентів; із відбором ефективних методів дослідно-експериментальної роботи – 48 % опитаних; із визначенням проблем для дослідно-експериментальної роботи – 36 % опитаних; із представленням результатів – 39 % респондентів.

Перераховані обставини формують особливі вимоги до професійної діяльності заступника директора щодо організації експериментально-пошукової діяльності педагогів. Заступник директора ЗНЗ має не лише володіти дослідницькими навичками, оперувати науковими категоріями, а й уміти забезпечувати методичний супровід дослідно-експериментального пошуку в ЗНЗ, ефективно використовувати його можливості для методичної роботи. Заступник директора у своїй діяльності керується теорією освіти і навчання, однак застосовувати загальні положення дидактики до управління дослідно-експериментальною роботою досить складно. Окрім дидактики необхідно оволодіти й прикладними аспектами організації наукової діяльності, представленої певними алгоритмами (переліком і послідовністю дій, схемами). Саме цей напрям має зорієнтувати заступника директора у напрямі управління системою дослідно-експериментальною роботою в ЗНЗ.

Розкриємо сутність діяльності заступника директора з реалізації орієнтовного алгоритму організації дослідно-експериментальної роботи на етапі розроблення програми дослідження.

Крок 1. Для чого дослідно-експериментальна робота в ЗНЗ?

Дослідно-експериментальна робота в ЗНЗ створить умови для організації ефективної професійної діяльності, тому що:

- цілі і завдання стають перспективними, глибокими за змістом; практично-орієнтовані цілі перетворюються в пошуково-творчі;
- планування будується на базі науково обґрунтованому аналізі, прогнозуванні та моделюванні;
- керівник-менеджер перетворюється в ідейного й наукового лідера;
- методична робота переростає в науково-методичну й науково-дослідницьку;
- методичні об'єднання та секції перетворюються в творчі групи, кафедри і лабораторії;
- виникає система точної і різнобічної діагностики;

- педагог стає педагогом-дослідником;
- на основі колективного пошуку міцніє ціннісно-орієнтовна єдність колективу, відбувається об'єднання навколо лідера.

Крок 2. Розуміння сутності та різниці між дослідно-експериментальною роботою, педагогічним досвідом та дослідно-пошуковою роботою педагога.

Педагогічний досвід – особистісні якості педагога, народжені в результаті практичної діяльності та збагачені науковим підходом, ідеями, взятими із літератури та живого спілкування. Критерії педагогічного досвіду подано в табл. 1.

Таблиця 1

Критерії передового досвіду

<i>Назва критерію</i>	<i>Суть</i>
Новизна різного рівня	новаторство; системна модернізація; часткові вдосконалення
Стійкість позитивних результатів	декілька років, з різним складом учнів
Відповідність сучасним вимогам	гуманістичним традиціям і сучасним концепціям освіти
Актуальність тем, проблем, рішень та їх перспективність	принаймні на три-п'ять років
Оптимальність витрат	мінімальність сили педагогів і учнів, часу, праці та інших ресурсів
Можливість виокремлення ідей, задумів, рішень від творців	можливість використання іншими в дещо змінених умовах.

Дослідно-пошукова робота – внесення свідомих змін в освітній процес або в організацію систем освітньої діяльності. У пошуковій роботі враховується лише інтегративний ефект нововведення і не ставиться за мету з'ясування того, який фактор чи фактори відіграли провідну роль в

досягненні ефекту, не вимірюється величина впливу на результат кожного із факторів, їх внутрішня кореляція.

Дослідно-експериментальна робота – спеціально організоване відтворення та зміна явищ в умовах, сприятливих для виявлення провідних факторів змін.

Крок 3. Визначення характерних ознак педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент – спеціальне внесення в педагогічний процес принципово важливих змін відповідно до завдання дослідження й гіпотези; така організація процесу, яка б давала можливість бачити зв'язки між досліджуваними явищами без порушень його цілісності; глибокий якісний аналіз і якомога точніше кількісне вимірювання як внесених у педагогічний процес змін, так і результатів усього процесу.

Характерними ознаками експерименту є:

- точна фіксація вихідного рівня та умов перебігу процесу;
- внесення запланованих змін;
- варіювання умов і змін;
- відтворюваність процесу і результатів;
- точна фіксація результатів;
- інтерпретація результатів з визначенням ваги (факторів), що впливають на зміни.

Крок 4. Вивчення нормативно-правової бази управління дослідно-експериментальною роботою.

Нормативно-правова різного рівня:

- *на міжнародному рівні* – Конвенція про права дитини, ратифікованої в Україні в 1991 р.;
- *на державному рівні* – Конституція України (1996 р.), закони України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.),

Національна доктрина розвитку освіти в Україні (2002 р.), нормативно-правові документи прямої дії, зокрема: положення Міністерства освіти і науки України «Про інноваційну педагогічну діяльність» (2000 р.), «Про експериментальні педагогічні майданчики» (2001 р.), «Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» (Наказ МОН України від 20 лютого 2002 №114); висновки комісії з питань інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.09.2011 (протокол N 21);

➤ *на рівні столичного регіону* – Положення Головного управління освіти Київської міської державної адміністрації «Про порядок організації та проведення педагогічного експерименту» (1997 р.).

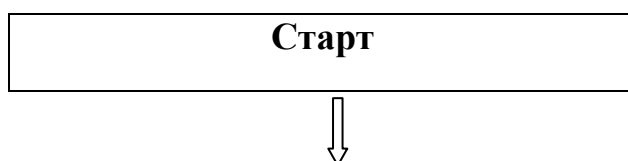
Крок 5. Вивчення орієнтовного алгоритму процесу дослідно-експериментальної роботи в ЗНЗ та сутності діяльності заступника директора на кожному етапі.

Створити жорсткі алгоритми творчого пошуку неможливо, адже творча діяльність за своєю суттю – не алгоритмізується. Пропонуємо орієнтовний алгоритм процесу дослідно-експериментальної роботи, але використовувати його необхідно з урахуванням особливостей об'єкта та предмета конкретного педагогічного пошуку, специфіки ЗНЗ, його можливостей (схема 1).

Схема 1

Орієнтовний алгоритм процесу дослідно-експериментальної роботи

у ЗНЗ

Назва етапу	Діяльність заступник директора	Основні завдання	Результат
Підготовчий етап (постановка проблеми)	Розроблення програми педагогічного експерименту	Усвідомленні практичних труднощів, попереднє вивчення літератури	дослідницький проект, програма дослідження
		Формулювання теми та обґрунтування проблеми	
		Обґрунтування об'єкта і предмета дослідження	
		Формулювання цілей і завдань	
		Фіксація вихідних фактів і теоретичних положень	
		Формулювання провідної ідеї, задуму та гіпотези	
		Розроблення програми дослідницьких дій із перевірки гіпотези	
		Розроблення інструментарію (анкети, опитувальники, тести тощо)	
		Розроблення носіїв нововведення (програм, посібників тощо)	
		Визначення критеріїв успішності і факторів ризику	

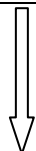

Етап вихідної діагностики, збору	Методичний супровід експерименту	Здійснення підготовки педагогів до проведення експерименту	емпіричні дані
		Збір інформації: тестування, опитування, анкетування, вивчення документації, спостереження, експертне оцінювання	
		Пошук і вивчення педагогічного досвіду з проблеми	
		Вивчення теорії питання, його історії питання	

Етап моделювання	Установлення принципів моделювання досліджуваного об'єкта	наявність моделі
------------------	---	------------------

		Виконання моделі існуючого об'єкта	
		Розроблення моделі потреб (бажаного) стану об'єкта (прогноз і проект)	
		Розроблення моделі і програми перетворення існуючого в бажане	

Етап дослідно-експериментальної роботи	Проведення експериментального дослідження	Пробний, пілотний експеримент	діагностичний інструментарій для «зрізів»
		Формувальний експеримент (дослідна робота, авторська зміна відомого педагогічного досвіду)	
		Проміжне дослідження результатів	
		Коригування моделей програм, закінчення експерименту	

Підсумкова діагностика	Діагностичний	Діагностичні «зрізи» (спостереження, опитування, тестування, перевірочні роботи тощо)	діагностичний інструментарій для «зрізів»
		Установлення результатів за алгоритмом першого етапу	
		Формулювання висновків, відповідей на поставленні завдання, результати перевірки гіпотез	
		Введення висновків у систему наукового знання	

Завершальний	Презентаційний	Рекомендації для практики	навчально-методичні матеріали (посібники, методичні рекомендації)
		Пропаганда і розповсюдження результатів	

Фініш

Крок 6. Усвідомлення практичних труднощів.

Важливо у обраній предметній сфері визначити труднощі, на розв'язання яких і буде спрямовано пошук. Аналіз нормативних документів і практики, діагностика навчальних досягнень учнів з предмета та типових труднощів вчителів із реалізації складових дидактичного процесу (цільового, мотиваційного, змістового, технологічного, результативного), вивчення новітньої наукової літератури дозволяють сформулювати низку існуючих на сьогодні в практиці ЗНЗ проблем у різних аспектах. Наприклад:

- методичний пошук – методичний супровід вивчення окремого предмета (особливо з урахуванням профільності навчання);
- педагогічний аспект, що охоплює загальні проблеми виховання, розвитку особистості школяра в освітньому процесі, організація та управління науково-методичною роботою в ЗНЗ;
- соціально-педагогічний аспект вивчає способи діагностики, індивідуального підходу, особистісного розвитку школярів;
- освітньо-валеологічний аспект – збереження здоров'я, становлення культури здоров'я і здорового способу життя молодого покоління;
- педагогічної культурології – входження дітей, підлітків у культуру, проблеми її збереження, трансляції, культуротворчість в освіті.

Крок 7. Попереднє вивчення літератури.

Процес вивчення літератури подано на рис. 1.

Крок 8. З'ясування актуальних недоліків-проблем.

Актуальними недоліками-проблемами для ЗНЗ сьогодні є:

- Відсутність спеціальної роботи з прогнозування цілей освіти (гуманітарної, природничої) в загальноосвітній школі на найближчий час;
- Відсутність діагностики навчальних досягнень учнів з навчальних предметів;

- Незнання вчителем домінуючого стилю навчання в класі;
- Домінуючий традиційний підхід до навчання (суб'єктно – об'єктний); не володіння більшістю вчителями сучасними психозберігаючими та новими інформаційними технологіями навчання, а також технологіями, що базуються на розвитку пізнавального інтересу, самостійності в учінні;
- Відсутність або недостатня діагностика труднощів вчителів;
- Відсутність практики диференційованої роботи з педагогічними працівниками; недостатня забезпеченість вчителів навчально-методичною літературою; відсутність спеціальної роботи з мотивації педагогів на постановку для себе нових перспективних цілей;

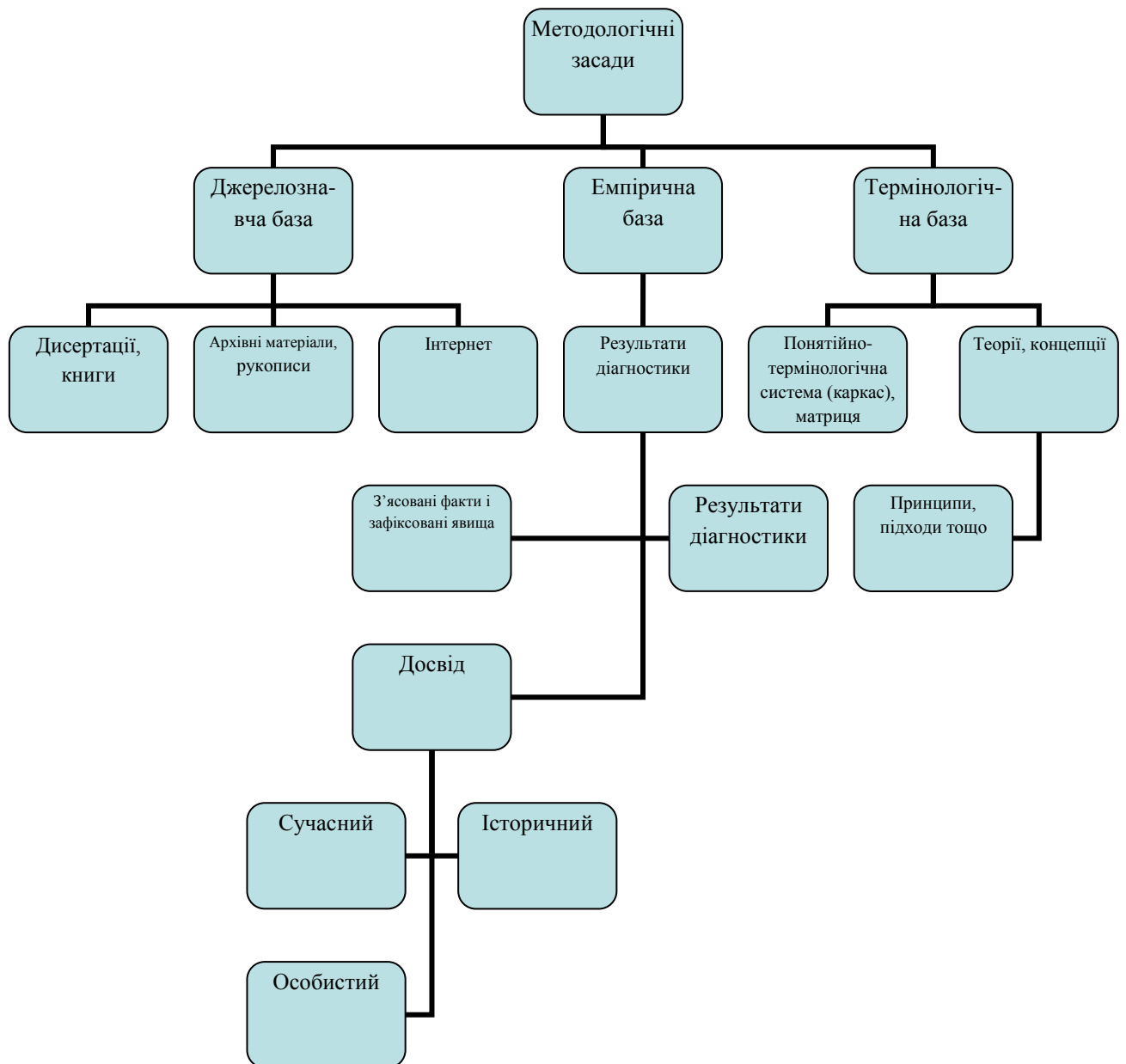

Рис. 1. Процес вивчення літератури

- Формування компетентностей учнів у вивченні загальноосвітніх предметів;
- Визначення дидактичних орієнтирів відбору змісту на рівнях навчального предмета та навчального матеріалу;
- З'ясування специфіки відбору змісту і засобів його реалізації;
- Створення дидактичних орієнтирів конструювання змісту навчальної дисципліни, спрямованих на реалізацію варіативності змісту;
- Реалізація теоретичних засад навчального предмета, співвідношення з практичним рівнем його освоєння;

- Технології навчальних предметів.

Крок 9. Обґрунтування проблеми.

Проблема – це знання про незнання, питання (комплекс питань), що виникло в ході пізнання і вимагає відповіді; у широкому значенні – складне теоретичне або практичне питання, що вимагає вивчення, вирішення. Формулювання проблеми – найвідповідальніший етап проведення педагогічного експерименту.

Від правильності такого формулювання залежить весь подальший хід дослідження. Для цього потрібно досконало виконати підготовчу роботу:

- переконатися у реальному існуванні проблеми (встановити, настільки достовірні показники, що характеризують наявність проблеми; чи є конкретні факти, підтвержені документами – аналіз контрольних зрізів, моніторингового дослідження тощо);
- виокремити найважливіші елементи і факти, що відображають суть проблеми;
- визначити елементи проблемної ситуації, які служать інформаційною базою для розгляду проблеми (наприклад, результати моніторингового дослідження якості викладання конкретного предмета);
- виділити у проблемній ситуації основні та другорядні компоненти для визначення основного напрямку дослідницького аналізу;
- проаналізувати розв'язання схожих проблем, які виникають у подібних ситуаціях, в інших навчальних закладах (опрацювати літературу, провести консультації з компетентними фахівцями);
- визначити, наскільки ця проблема важлива в абсолютних величинах (чи є втрати часу або фінансів, чи відповідає критеріям досягнення (результативності) навчальної, спортивної, творчо-дослідницької (залежно від типу і спрямованості освітнього закладу або напрямку, що вивчається) та

частковим критеріям (критерій здоров'я; критерій психологічного комфорту; критерій соціальної адаптації або готовності жити у відкритому суспільстві);

- визначити тимчасові межі проблеми, періодичність її вияву і тенденції розвитку;
- сформулювати саму проблему.

Варто звернути увагу на класифікацію педагогічних проблем (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація педагогічних проблем

Масштаб	Наприклад	Гострота	Наприклад	Тип тенденції	Наприклад	Швидкість розвитку	Наприклад
Локальна	Діагностування навчальних досягнень учнів профільної школи з конкретного предмета	Недозріла	Використання електронних підручників у викладання конкретного предмета	Деструктивно-деградаційна	Цінності суспільства та освіти: взаємодія та вплив	Повільна	Формування громадянської свідомості учнів ЗНЗ
Регіональна	Моніторинг якості математичної освіти в регіоні	Актуальна	Методичний забезпечення профільного навчання	Трансформаційна	Сучасні цінності та проблеми виховання школярів	Активна	Технології навчання предмета
Національна	Введення нових стандартів освіти	Гостра	Рівень вихованості учнів	Інноваційна	Соціальний простір школи	Суперактивна	Діагностування здоров'я учнів

Тобто всі проблеми поділяються на локальні (стосуються проблем викладання окремого предмета; окремого класу чи ЗНЗ); регіональні (охоплюють стан розвитку освіти в регіоні); національні (мають загальнонаціональні масштаби і частково впливають на національну безпеку держави). Окрім того, усі проблеми можна класифікувати на: незрілі (проявляють себе в майбутньому); актуальні (мають характер дозрілих); гострі (потребують негайного вирішення). Тип тенденції соціальних змін на

педагогічний експеримент дозволяє класифікувати його, як: деструктивно-деградаційні (визначає негативні процеси у суспільстві та в розвитку освіти); трансформаційні (фіксують трансформації в освіті); інноваційні (пов'язані з різними аспектами нововведень в освіті).

Крок 10. Визначення учасників педагогічного експерименту.

Кращі результати дає педагогічний експеримент, що складається з таких частин:

- невеликого за обсягом і статистичною вибіркою експерименту, який служить для перевірки ідей і моделі навчально-виховного процесу (камерний);
- коректування концепції і моделі навчально-виховного процесу; вдосконалення дослідницької документації за рахунок вилучення з неї елементів невизначеності, неоднозначних тлумачень тощо;
- масового педагогічного експерименту.

Як правило камерний експеримент проводиться в кількох класах, а масовий охоплює значну кількість учнів. Якщо у масовому експерименті ставиться за мету одержати дані за достовірністю 0,95 % (95), то бажано, щоб одні й ті ж контрольні завдання виконали не менше як 384 учні. Якщо, наприклад, контрольна робота має чотири варіанти, то для досягнення достовірності 0,95 % її мають виконати не менше 1536 учнів.

Наведені цифри характерні для педагогічного експерименту з визначення рівня засвоєння знань, сформованості умінь і навичок. Однак, якщо у межах дослідження проводиться експеримент, пов'язаний з психологією засвоєння окремих понять, то перевіркою може бути охоплено лише десятки учнів.

Крок 11. Визначення рівня експерименту.

Рівень експерименту визначається значущістю його результатів для розвитку освіти й рівнем офіційного замовлення на проведення дослідницької роботи. В залежності від педагогічних проблем експеримент може бути представлений на кількох рівнях. Наприклад, актуальна на сьогодні проблема допрофільної підготовки та профільної освіти може бути представлена на кількох рівнях:

- державний, обласний: Управління введенням допрофільної підготовки та профільної освіти на рівні суб'єкта держави;
- обласний, міський: Розроблення й апробація моделі взаємодії освітніх установ, що організують допрофільну підготовку учнів;
- міський, районний: Розроблення системи оцінювання навчальних досягнень учнів із допрофільної підготовки;
- шкільний: Розроблення індивідуального навчального плану освітньої установи, учня з реалізації допрофільної підготовки; Розроблення моделі, змісту, форм, методів навчання, програм курсів за вибором для допрофільної підготовки учнів.

Крок 12. Формулювання теми відповідно до вимог та правил.

Визначення проблеми, учасників та рівня педагогічного експерименту дозволяє уточнити тему. Важливо провести локалізацію і конкретизацію теми, чітко окреслити сферу дослідження та умови, розмежувати з близькими та суміжними темами.

При виборі теми необхідно враховувати такі вимоги:

- актуальність (злободенність, гострота, потреба в розв'язанні);
- значущість для теорії та практики (застосовність для розв'язання достатньо важливих наукових і практичних завдань);
- перспективність (актуальність і значущість на найближчий період)

- проблемність (неочевидність рішень, необхідність пошуку в теорії)
- відповідність сучасним концепціям розвитку суспільства та людини;
- досвід та зацікавленість дослідника.

При формулюванні теми варто звернути увагу на деякі правила.

Правило 1. Назва = результату: назва – основне запитання цієї роботи, тобто назва має істотно визначатися основними результатами роботи.

Правило 2. Ключове слово стоїть на початку: для правильного вибору назви дослідження необхідно правильно знайти ключове слово (про що стверджується в науковій роботі: що саме стверджується).

Правило 3. Кількість слів у назві має відповідати Закону Міллера (7 ± 2) – закону сприймання інформації, тобто кількість слів у назві має бути від п'яти до дев'яти.

Правило 4. Уникайте слів: до обґрунтування (обґрунтування), проблема, удосконалення, адже вони описують процес, а не результат.

Правило 5. Уникайте тривіального формулювання на зразок «Педагогічне спілкування учителя з учнями як фактор їх морального виховання» чи «Вивчення українського фольклору як фактор патріотичного виховання дітей», або «Організація навчально-виховної роботи як засіб розвитку особистості підлітків» тощо. Адже без дослідження зрозуміло, що спілкування чи вивчення фольклору є фактором виховання, а навчальний процес – засобом розвитку особистості підлітків.

Наприклад. Державною проблемою є функціонування малокомплектної школи. Ця проблема може бути сформульована кількома темами експериментальної роботи.

Тема 1. Проектування навчального плану малокомплектної школи з урахуванням регіонального компонента змісту освіти.

Тема 2. Інтеграція навчальних предметів у малокомплектній міській школі.

Тема 3. Розроблення методики проведення занять у різновікових групах.

Тема 4. Моделювання технології навчання в малих різновікових групах.

Тема 5. Розроблення методики проведення занять у групах із малою наповнюваністю.

Крок 13. Від нової ідеї – до задуму й гіпотези в педагогічному дослідженні.

Важливим кроком є формулювання задуму та гіпотези. Задум – інструментована ідея (ідея в стадії її мисленнєвого методичного втілення, реалізація шляхом визначених способів і форм).

Гіпотеза – передбачення про способи розв'язання поставлених завдань і можливих результатах (розрізняють: лінійну – одне речення; варіативну – розгалужену, перевіряється декілька передбачень).

Наприклад. ІДЕЯ: активне включення школярів у процес здоров'язбереження і здоров'явідтворення – ідея стимулювання самоздоров'я.

ЗАДУМ: включення учнів у різні напрями реалізації проекту “Школа здоров'я” при безпосередньому виконанні кожним школярем індивідуальної програми формування здоров'я.

ГІПОТЕЗА ПРО подолання перевантаження школярів: можна подолати або суттєво знизити, якщо:

- 1) буде зменшено обсяг обов'язкового навчального матеріалу за рахунок інтеграції навчальних предметів (1 варіант);
- 2) будуть використані ефективні сучасні освітні технології (2 варіант);

3) суттєво підвищити інтерес до навчання за рахунок ігрових методик у молодших класах і профільному навчанні в старших класах (3 варіант);

4) один із запропонованих підходів зробити провідним, але використати і два інших (4, 5, 6 варіанти)

Крок 14. Створення програми експерименту.

Програма – науковий документ дослідження, що виконує кілька важливих функцій (табл. 3).

Таблиця 3

Функції програми педагогічного дослідження

Назва функції	Характеристика
Методологічна	дає обґрунтування того арсеналу підходів, принципів, теорії, які використовуються у дослідженні
Методична	конкретизує та обґрунтовує методи дослідження, алгоритм надання допомоги з проблеми
Гносеологічна	забезпечує зниження рівня невизначеності у розумінні об'єкта після розроблення програми порівняно з його розумінням до розроблення
Моделювальна	є моделлю дослідження, основних його аспектів, етапів і процедур
Програмувальна	є специфічною моделлю процесу дослідження, яка оптимізує і упорядковує діяльність дослідника
Нормативна	виступає основоположною вимогою і ознакою науковості дослідження
Організаційна	передбачає розподіл обов'язків між учасниками експериментальної роботи
Евристична	забезпечує пошук і отримання нового знання, процес проникнення в суть об'єкта розкриття глибинних пластів, перехід від незнання до знання, від помилки до істини

Програма – майбутня діяльність; орієнтована на майбутнє, на те, чого ще немає. При розробленні програми необхідно враховувати: по-перше, реалістичність (може бути оцінена тільки в її співвідношенні з прогнозованими результатами, ситуаціями майбутнього в їх конкретності, а зовсім не з нормативами сьогодення); по-друге, залученість розробника в те, що він реалізує у програмі, тобто мають бути кадри та споживачі.

Можливо, комусь буде зручно уявити програму діяльності у вигляді таблиці, наприклад, такої:

N	Зміст роботи	Строк виконання	Очікувані результати
Назва етапу			

Приклад програми педагогічного дослідження подано в додатку А.

Крок 15. Розуміння проблем, що виникають при проектуванні діяльності дослідної роботи в ЗНЗ.

Типові проблеми такі:

- немає ініціативного колективу (група як тимчасове явище, а не реальні учасники);
- не можна залучати до роботи над програмою експерименту сторонніх, незацікавлених людей;
- автори проекту не до кінця знайомі із ситуацією в ЗНЗ, регіоні, країні з даної теми, необізнані з теоретичною базою дослідження;
- при небезпеці негативного ходу експерименту чи втрати актуальності теми для даної освітньої установи різкий перехід на іншу тему;
- наявність негативного результату експерименту, що є позитивним, адже оберігає інших від помилкового шляху.

Додаток А

Приклад програми дослідно-експериментальної роботи за темою

«ШКОЛА ЯК ПРОСТІР СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА»

на 2012 – 2016 роки

N	Зміст роботи	Строк виконання	Очікувані результати
I. Підготовчий етап (квітень 2012 р. – листопад 2012 р.)			
1.	Проведення організаційних нарад, науково-методичних консультацій з учасниками дослідно-експериментальної роботи з метою підготовки їх до інноваційної діяльності та вивчення змісту дослідно-експериментальної роботи	Квітень	Підготовка вчителів до участі в дослідно-експериментальній роботі та реалізації завдань експерименту
2.	Проведення спільного засідання педагогічної ради, науково-методичної ради загальноосвітньої школи з питань організації та проведення дослідно-експериментальної роботи	Квітень	Організація роз'яснювальної роботи серед суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителів, батьків та учнів) щодо участі в дослідно-експериментальній роботі
3.	Проведення ґрунтовного аналізу: - нормативно-правових актів з питань функціонування та перспектив розвитку освіти в Україні; - філософської, педагогічної, психологічної, соціологічної та методичної літератури з проблеми; - досвіду міжнародних загальноосвітніх навчальних закладів щодо створення відповідного середовища	Протягом етапу	Вивчення питання історії розвитку та сучасного стану проблеми формування особистості у педагогічній теорії та практиці; визначення сутньої єдності досліджуваного явища, теоретичних підходів, перегляд окремих теорій, оцінювання попередніх надбань. Підвищення теоретичної підготовки вчителів та рівня їх самоосвіти
4.	Інформаційне забезпечення	Квітень	- Створення банку даних з

	експериментальної діяльності	червень	питань організації процесу формування «Школа як простір соціального партнерства»
5.	Налагодження спільної діяльності з установами, які здійснюють наукове керівництво та науково-методичне супроводження дослідно-експериментальною роботою	Червень	Укладання угод про співробітництво та спільну науково-дослідну діяльність з (вказати конкретні установи)
6.	Формування творчих груп експериментального навчального закладу за темою дослідження	Вересень	Активізація творчого мислення вчителів. План роботи творчих груп
7.	Підготовка Інструкції про порядок організації і проведення дослідно-експериментальної роботи	Жовтень	Нормативно-правове забезпечення експерименту
8.	Проведення круглих столів, нарад, інших зібрань управлінців, науковців і вчителів за темою: "Науково-методична організація інноваційних процесів у навчальному закладі"	Протягом етапу	Активізація всіх учасників дослідно-експериментальної роботи
9.	Підведення підсумків підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи	Листопад	Звіт про завершення підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи
II. Концептуально-діагностичний етап (грудень 2012 р. – листопад 2013 р.)			
1.	Розроблення теоретико-концептуальних засад дослідно-експериментальної роботи за темою дослідження	Грудень 2012 р.	Наукове обґрунтування проблеми дослідження
2.	Визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування моделі "Школа як простір соціального	Грудень 2012 р.	Наукове обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування моделі "Школа як простір

	партнерства"		соціального партнерства"
3.	Проведення моніторингу творчих здібностей учнів, їх здатності до саморозвитку та самовдосконалення в проєкті	Лютий - березень 2013 р.	Виявлення творчих здібностей учнів з метою розширення змісту, форм та методів навчально-виховної та позакласної роботи в навчальному закладі
4.	Здійснення діагностики педагогічної компетентності вчителів навчального закладу з проблеми дослідження	Квітень 2013 р.	Аналітичні довідки. Визначення рівня професійної компетентності педагогічного колективу
5.	Аналіз та відбір існуючих у педагогічній практиці інноваційних технологій, проєктів, методик, які забезпечують формування моделі "Школа як простір соціального партнерства"	Квітень - травень 2013 р.	Створення банку інноваційних технологій, проєктів, методик, які забезпечують формування моделі "Школа як простір соціального партнерства"
6.	Визначення змісту, форм та методів навчально-виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі	Травень 2013 р.	Спрямування змісту навчально-виховного процесу на досягнення цілей дослідження
7.	Розробка системи управління процесом створення моделі "Школа як простір соціального партнерства"	Червень 2013 р.	Управлінське забезпечення процесу формування гармонійної особистості учня
8.	Модернізація системи методичної роботи в навчальному закладі	Протягом етапу	Забезпечення постійного цілеспрямованого підвищення професійної компетентності та кваліфікації педагогічних працівників навчального закладу шляхом використання різноманітних форм методичної роботи
9.	Здійснення науково-теоретичної підготовки педагогічного колективу за темою експерименту	Червень - серпень 2013 р.	Програма науково-теоретичної підготовки педагогічного колективу, яка спрямована на підвищення

			кваліфікації з питань організації процесу формування гармонійної особистості учня умовах соціального партнерства
10.	Підведення підсумків концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи	Листопад 2013 р.	Звіт про завершення концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи
III. Формувальний етап (грудень 2013 р. – 22 грудень 2015 р.)			
1.	Експериментальне впровадження моделі школи як простору соціального партнерства	Грудень 2013 р. - березень 2014р.	Аналіз результатів апробації моделі. Оновлений зміст навчально-виховного процесу
2.	Апробація системи управління процесом формування експериментальної моделі	Грудень 2013 р. - травень 2014 р.	Внесення змін в управлінське забезпечення процесу формування моделі "Школа як простір соціального партнерства"
3.	Практична апробація комплексу технологій, проектів, методик, які забезпечують реалізацію змісту дослідження	Протягом етапу	Забезпечення реалізації змісту дослідження. Підвищення ефективності навчально-виховного процесу
4.	Проведення вихідних констатувальних зрізів	Грудень 2013 р.	Аналіз результатів констатувальних зрізів.
5.	Створення багатоваріантної соціальної практики школярів для забезпечення системи оволодіння навичками установлення партнерських відносин, їх підтримки і подальшого розвитку. Забезпечення постійного моніторингу.	Протягом етапу	Створення сприятливого середовища для здійснення процесу формування моделі "Школа як простір соціального партнерства "
6.	Розширення простору соціального партнерства, надання школярам права	Січень 2014 р. - вересень	Змістовне наповнення експериментальної роботи з формування моделі "Школа

	вибору видів діяльності, участі та ініціації проектів	2015 р.	як простір соціального партнерства"
7.	Підведення підсумків формувального етапу дослідно-експериментальної роботи	Грудень 2015 р.	Звіт про завершення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи
IV. Узагальнювальний етап (січень - червень 2016 р.)			
1.	Проведення комплексного моніторингового дослідження ефективності визначених організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню моделі "Школа як простір соціального партнерства "	Січень	Визначення впливу створеного у навчальному закладі соціально-культурного простору на формування інноваційної моделі. Внесення відповідних змін до організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню моделі "Школа як простір соціального партнерства"
2.	Здійснення кількісного та якісного аналізів, системного оцінювання ефективності створеної моделі	Лютий - березень	Аналітичні висновки про ефективність запропонованої моделі
3.	Визначення співвідношення результатів експерименту з поставленою метою та завданнями	Квітень	Аналітичні висновки про результативність діяльності суб'єктів експерименту
4.	Визначення факторів та чинників, які впливають на формування моделі "Школа як простір соціального партнерства"	Квітень	Обґрунтування закономірностей, які впливають на формування дослідної моделі
5.	Підготовка методичних рекомендацій "Організаційно-педагогічні умови формування моделі "Школа як простір соціального партнерства"	Протягом етапу	Методичне супроводження результатів експериментального дослідження
6.	Підготовка серії публікацій за темою: "Школа як простір	Протягом етапу	Інформаційно-методичне супроводження результатів

	соціального партнерства "		експерименту
7.	Підведення підсумків узагальнювального етапу дослідно-експериментальної роботи	Червень	Звіт про завершення узагальнювального етапу дослідно-експериментальної роботи
V. Коригувальний етап (липень – грудень 2016 р.)			
1.	Внесення коректив та інших змін до створеної та апробованої моделі "Школа як простір соціального партнерства", а також до організаційно-педагогічних, матеріально-технічних, фінансово-економічних умов експериментальної моделі (у разі необхідності)	Протягом етапу	Уточнення організаційно-педагогічних умов формування гармонійної особистості учня та удосконалення моделі "Школа як простір соціального партнерства"
2.	Узагальнення досвіду роботи педагогічного колективу з проблеми дослідження	Протягом етапу	Підготовка навчально-методичного посібника "Школа як простір соціального партнерства". Підготовка пропозицій щодо підвищення ефективності процесу формування гармонійної особистості шляхом створення організаційно-педагогічних, матеріально-технічних, фінансово-економічних умов

Керівник педагогічного дослідження –

Ініціали, прізвища

Автор-розробник –

Ініціали, прізвища

Науковий консультант –

Ініціали, прізвища

Виконавець –

Колектив ЗНЗ

***Орієнтовний алгоритм організації дослідно-експериментальної роботи в
ЗНЗ на етапі розроблення програми дослідження***

